

Östlingnjure - en KS-avhandling från 1942 som satt spår i medicinens historia

Jan Lindsten

Den 4:e maj 1942 försvarade med.lic. Karl Östling, underläkare på kirurgiska kliniken på Karolinska sjukhuset (KS) sin avhandling *The genesis of hydronephrosis. Particularly with regard to the changes at the urethropelvic junction* (Acta Chirurgica Scandinavica, volym LXXXVI, supplement 72) i sjukhusets aula. Avsikten med denna artikel är att sammanfatta denna avhandling och dess betydelse samt belysa disputationens akten och respondentens fortsatta karriär.

Kort biografi

Karl Östling föddes i Norrköping 1902 (fadern, sjökaptan Karl August Östling, härstammade från Horvelsö i S:t Annas skärgård och modern, Elisabeth f. Diehn, från Flensburg). Året därpå flyttade familjen till Stockholm och bosatte sig i Katarina Sofia församling. Han avlade studentexamen 1921 i Södra Latin, som då hette *Högre allmänna läroverket å Södermalm*, där en av hans lärare var filosofen Alf Ahlberg. Studerade därefter medicin vid Karolinska Institutet (KI) och blev med.kand. 1924 och med.lic. 1929. Under åren 1929-1940 arbetade han som underläkare inom kirurgi och gynekologi vid en rad sjukhus främst i Stockholm som Allmänna barnbördssjukhuset, Maria sjukhus och Sabbatsbergs sjukhus. Vid KS:s öppnande 1940 anställdes han som underläkare vid dess kirurgiska klinik varvid han och hans familj bosatte sig i läkarbostäderna på Olof af Acrels väg nr 3. Flertalet av underläkarna stimulerades av klinikchefen, professor John Hellström, att också bedriva vetenskapligt arbete – ett led i KS:s roll som nystartat universitetssjukhus. Det gällde även Karl Östling.

Porträtt av Karl Östling

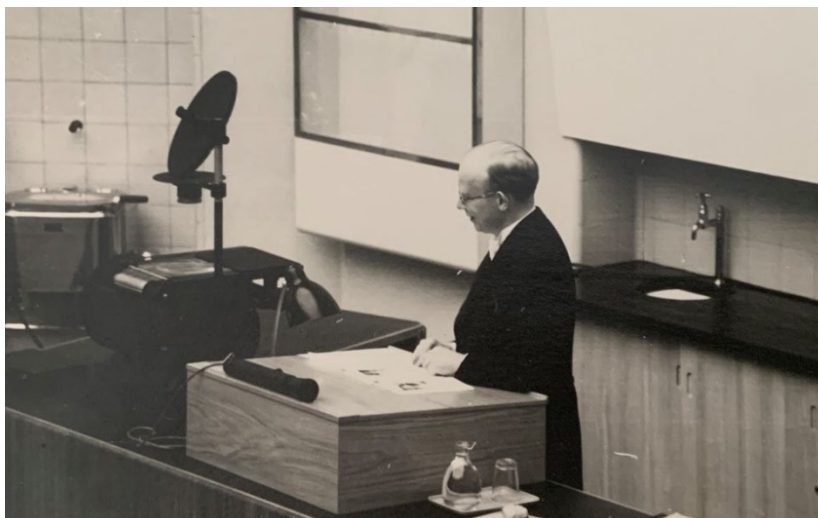
Avhandlingen och disputationen

Tilltäppning av uretärerna leder till hydronefros och kan ha olika orsaker. Karl Östlings avhandling gällde sådana fall av hydronefros som inte orsakas av specifika sjukdomar som till exempel njursten eller tumörer, och han kom fram till att orsaken i dessa fall var en missbildning i övergången mellan uretären och njurbäckenet ofta kombinerat med avvikande artärförlopp. Det faktum att förändringarna ofta syns vid röntgenanalys av urinvägarna medförde att man myntade begreppet *Östlingnjure* som används än idag snart 80 år efter det att avhandlingen publicerades (Kir., Liber 2017 sid 422). Hans arbete blev både nationellt och internationellt känt. Avhandlingen fick högt betyg och ledde tillsammans med tidigare publicerade vetenskapliga arbeten till docentkompetens.

Precis som idag så tackar respondenten i avhandlingen personer som på olika sätt underlättat arbetet. I den här avhandlingen tackas professor John Hellström inte enbart som klinikchef utan för att han föreslagit doktorandprojektet, att klinikkens patientmaterial varit så välorganiserat och att han noggrant följt arbetet, som han personligen var intresserad av. Vidare tackas KI-professorerna Folke Henschen och Gösta Häggquist för råd och diskussioner och för att ha ställt material till respondentens förfogande. Doktorerna Fredrik Wahlgren (patolog på Maria sjukhus) och Knut Lindblom (röntgenolog på KS) tackas för viktigt samarbete och råd. Slutligen tackas KI:s Fonder, speciellt Therése och Johan Anderssons Minne för ekonomiskt stöd.

Antalet opponenter var traditionsenligt tre: 1:e opponent (fakultetsopponent) överläkaren docent Einar Perman, 2:e opponent professor Ture Petrén och 3:e opponent med.lic. Gösta Leander. Fakultetsopponenten utsågs av lärarkollegiet vid KI medan 2:e och 3:e opponenterna utsågs på förslag av respondenten. Andre opponents roll var att kolla formalia, fakta, stav- och citeringsfel med mera, medan 3:e opponenter skulle göra sig rolig över avhandlingsarbetet. Samtliga opponenter och respondenten var klädda i frack.

Sedan 1970-talet har disputationsritualen som bekant ändrats successivt. Idag har man endast en opponent, fakultetsopponenten, och det är ytterst sällsynt att någon disputerar i frack i alla fall vid medicinska fakulteter.

Karl Östling försvarar sin avhandling på Karolinska sjukhuset 1942

*Karolinska sjukhuset 1942
Opponenterna. Satta i form.
Gösta Leander 3. opponent. Ture Petrén 2. opponent. Einar Perman Fakultetsopponent.*

Redan dagen efter disputationen kommenterades avhandlingen i en artikel i Svenska Dagbladet på följande sätt.

”Den akademiska akten, som ägde rum i Karolinska sjukhusets aula, var ovanligt kortvarig, beroende på att opponenter hade mycket litet att anmärka på. De voro också eniga i att framhålla arbetets förtjänster, särskilt mängden av nya anatomiska iakttagelser, som bli av stort värde även för sjukdomens behandling.”

Överläkare på Ludvika lasarett

Under mitten av 1900-talet var antalet högre akademiska tjänster inom olika områden få. Hade en professur just tillsatts så var möjligheterna att få en sådan tjänst små då mandatperioderna i regel var långa. Detta begränsade karriärmöjligheterna också på universitetssjukhusen vilket medförde att många högt kvalificerade läkare sökte överläkartjänster på landsortslasaretten. Som exempel härpå kan nämnas att klinikchefen John Hellström (född 1890, professor 1939, pensionerad 1958) endast var 52 år gammal vid tidpunkten för Karl Östlings disputation. En annan skillnad var att tillsättningen skedde av medicinalstyrelsen efter sakkunniggranskning och inte som idag av den lokala sjukvårdshuvudmannen.

Karl Östling blev överläkare och styresman på Ludvika läns lasarett den 1 november 1947 och innehade den positionen till sin pension 1967. Det ångrade han aldrig även om arbetsbördan var mycket stor. Han var alltid bakjour och hade stora och högkvalificerade operationsprogram. Men han betydde mycket för dem som bodde i Ludvika med omnejd och det gav honom en rad intressanta personkontakter i lokalsamhället. Så återknöt han till exempel kontakten med sin tidigare gymnasielärare Alf Ahlberg som under senare delen av sitt liv verkade som rektor för folkhögskolan i Brunnsvik utanför Ludvika. Men bortsett från en del populärvetenskapliga artiklar blev det inte fler vetenskapliga arbeten.

Karl Östling dog 1973 som en följd av stroke. I en dödsruna i den lokala pressen kunde man då läsa följande.

”Redan innan Östling kom till Ludvika visste man om hans skicklighet som kirurg och därefter fick han motta besök från ett flertal personer från avlägset liggande orter under sin tid som överläkare. Förtroendet för Carl Östling var mycket stort och han blev en mycket omtyckt kirurg. Hans energiska arbete för lasarettens utbyggnad och modernisering resulterade i att antalet vårdplatser ökade kraftigt. Hela Ludvika har haft anledning att vara tacksamma för hans insatser och hans kunnighet förenade med ett trevligt och gladlynt sätt.”

Karl Östling var noggrann i allt han gjorde. Så satte han alltid in privata fotografier pryddigt i album och försåg dem med förklarande text (se fotografiet av opponenter). Som framgår hade han en karakteristisk och osedvanligt välvårdad handstil.

Till slut. Anledningen till att jag skrivit den här artikeln är att jag vill hedra Karl Östling, min svärfar, för det arbete som han gjorde i sin avhandling på KS:s kirurgiska klinik 1942 och som fått ett bestående värde.